

इक और खेत पक्की सड़क ने निगल लिया

इक और गाँव शहर की वुसअत में खो गया

खालिद सिद्धिकी को यो शेर सायद उपयुक्त हुन्छ खयरमाराको कथालाई दुई लाइनमा भन्न। तर खयरमाराका रैथाने तामांगहरुले भोगेको पिडा कति पङ्क्ति, कति हरफ, कति लेख, कति किताब, वा कति महागाथामा लेखेर सकिन्छ म भन्न सकिदैन। सन् 1950 देखि अहिले सम्म तामांग र त्यहाँका अन्य रैथानेले भोगेका दुख र वेदनालाई केवल केही महागाथमा सीमित राख्न उपयुक्त पो हुँदैन कि?

खयरमारा, सिन्धुली र सर्लाहीको बिचमा पर्ने यस गाउँ कसैको लागि नक्सामा केही धर्काले कोरिएको भूगोल हुन सक्छ, कसैको लागि राजनीति गर्न सजिलो क्षेत्र हुन सक्छ वा कसैको लागि सहरी जीवनबाट आजित भएर दुई चार दिन चाहर्ने एउटा रोमाञ्चित ठाउँ हुन सक्छ। तर यसको बाहिर देखिएको तस्बिर पछाडिको वास्तविक पिडा राजु स्याङ्तान को "माटो खोसिएको एउटा गाउँको कथा" नपढी थाहा हुँदैन। लेख पुरानै हो 2077 को माघ तिर छापिएको यो लेखले मेरो मनसपटलमा अहिले पनि कहिले काहीं झट्का दिई रहन्छ। बाहिरबाट सामान्य देखिएको बस्ती पछाडिको कथा र वेदना यो लेख नपढी बुझ्न सकिँदैन। अझ बुझ्न त खयरमारा नपुगी, त्यहाँका स्थानीयसँग नबसी, उनीहरूको कथा नसुनी पक्कै सकिँदैन होला तर यस लेखले स्थानीयका कथाका नजिक बाट अनुभूति गराउन भने पक्कै सफल भएको छ।

जङ्गल फडानी गरेर बसाई सुरु गरेको खयरमारामा अहिले "विकास" भनिने सबै थोक छ। तर बर्षो देखि राज्यको दलनमा परेका रैथानेहरूको अवस्था झन् दयनीय भएको छ। गाउँमा गाडी आयो तर जाने कहाँ? काठमाडौँको इट्टाभट्टा, गाउँमा बिजुली आयो तर बत्तीमा हेर्ने के झुप्रोको फाटेका भित्ता, घर घरमा इन्टरनेट आयो तर हेर्ने के सामन्ती र पुँजीपतिका भाषण। स्वास्थ्य चौकी बने जँचाउने के बर्षो देखिका गलगौड कि साहुको ज्यादती दिएको मनको घाउ, शिक्षालय बने पढ्ने के कति सुन्दर मेरो देश? खयरमाराका रैथाने बासिन्दासँग यस्ता प्रश्न अनेकौँ होलान्।

जङ्गल फडानी गरेर आफैले बस्न योग्य बनाएको ठाउँ, सात सालमा पैसा लिएर आएकाहरूको हातमा जानु, पैसा र ऋणको ले डामेर बर्षो बर्ष उनीहरूको श्रम र मानसिक शोषण गरिनु, भूमि नीतिको नाममा राजाको आसपासको मान्छेहरूलाई आफ्नै अगाडीको जग्गा बाँडिनु, तराइबाट आएका साहुले धान र अन्य जिन्सी समानको लोभ देखाएर खयरमाराको रैथाने बाली विस्थापित गराउँदै जानु, बसाइ सराई बाट आएका क्षेत्री र बाहुनले उनीहरूको संस्कृति राजनीतिक आर्थिक गतिविधिमा हस्तक्षेप गर्दै जानु सायद यी सबै घटना मैले एउटा कोठा भित्र बाक्ला डसना पसारिएर यो लेखि रहँदा वा अहिले मैले लेखेको सुनिदियिम न त भनेर सुनिरहँदा हामीले अनुभूति गर्न सकिने विषय पक्कै हैन। यी घटनाहरूको घाउको गहिराई बुझ्न वा अनुभूति गर्न म व्यक्तिगत रूपमा त असमर्थ छु।

राजनीतिक फेरबदल र पटक पटक समाज सुधारको नाममा हुने आन्दोलन पछि दिन सप्रिन्छ कि भनेर खयरमारा बासिले गरेको आशाको हिसाब कसले राखेको छ? साहुको ऋण तिर्न मलेसिया हिडेकाहरु कति काठको बाकसमा फर्के कति उतै हराए कसले हिसाब राखेको छ? द्वन्दकालमा खयरमाराबाट मारिएका र गुमनाम भएका को हिसाब कसले राखेका छ? काठमाडौँका इट्टाभाट्टामा काम गर्नेको हिसाब कसले राखेको छ? हिसाबको फाइलका चांग छ। तर हिसाब नै नभएको हैन हिसाब त छ पक्कै छ गिरिराजमणिको खयरमाराबाट आउने भोटको, हिसाब त छ उनले खोलेको विद्यालयमा तिर्नु पर्ने फिसको, हिसाब त छ शिक्षालय वरिपरि बढेको जग्गाको मूल्यको, र जग्गा बनेका घरहरुको कोठा भाँडाको। हिसाब छैन त केवल गिरिराजमणि हरुले चुनाव अगि देखाएका सपना र आशाको।

अन्त्यमा विकासका सूचक जति लामो बनाए पनि खयरमारा बासी ती सूचकमा कहिले परेनन्, परे त केवल लाइनको अन्तिममा। सधैं सिमानत्कृत सधैं किनाराकृत सधैं दलन सधैं गुमनाम र सधैं पीडित भएर बस्नु पर्ने खयरमारा बासीको कारण के? यस्ता प्रश्नै प्रश्न छन्। टुङ्ग्याउँदा पनि एउटा प्रश्नैबाट टुङ्ग्याऊ अहिले हामीले पढेको जस्तो खयरमारा अरु कति होलान्?